

'Ik kon alleen maar denken: Amade, je moet wat doen!'

Tekst: Kayleigh Kingma

Beeld: Dirk Gillissen, Amade M'charek

BEGRAAFPLAATS VOOR VERDRONKEN VLUCHTELINGEN

“Begraven is het belangrijkste kenmerk van het mens-zijn. Het creëren van een menswaardige begraafplaats is symbolisch, opdat we aan vluchtelingen niet hun menselijkheid ontnemen, maar ook niet aan onszelf.” Amade M'charek zet zich in voor een begraafplaats voor verdronken vluchtelingen in Tunesië.

De beelden zijn bekend: duizenden vluchtelingen uit het Midden-Oosten en Afrika wagen in gammele bootjes vanuit Libië de oversteek naar Europa. Velen overleven de barre tocht over de Middellandse Zee niet. Hun levenloze lichamen spoelen aan op de stranden van omliggende landen. Door wind- en zeestromingen drijven veel dode lichamen naar het kuststadje Zarzis in Tunesië. Vanwege een tekort aan ruimte op lokale begraafplaatsen en een gebrek aan beleid vanuit de overheid worden de lijken provisorisch begraven op een stuk grond dat voorheen een vuilnisstortplaats was. De Tunesische Amade M'charek (52), hoogleraar antropologie van de wetenschap aan de Universiteit van Amsterdam, voelt zich geroepen om deze mensen een waardige begraafplaats te geven en richtte daarvoor de stichting *Drowned Migrant Cemetery* op. Na meerdere bezoeken aan haar geboorteland in Tunesië tijdens het hoogtepunt van de vluchtelingen crisis zag M'charek hoe weinig aandacht er was voor de gestorven vluchtelingen. “Ik had nooit verwacht onderzoek te doen in mijn eigen land. Na een

bezoek aan Zarzis zag ik hoe mensonterend er met aangespoelde vluchtelingen om werd gegaan. Ik raakte in gesprek met lokale vissers die vaak lijken aan land brengen. Daar worden ze door de kustwacht opgehaald. Ze vertelden mij dat deze drenkelingen werden begraven op een vuilnisbelt. Dit kwam doordat er een gebrek aan plek was om de vluchtelingen te begraven. Alles in mij zei dat hier iets aan gedaan moest worden. Tunesië waant zich in een economische crisis waarvan het einde nog lang niet in zicht is. De politici zien het probleem maar kunnen er geen prioriteit aan geven. Behalve het opruimen van de lijken op het strand heeft het land geen beleid om deze mensen op een fatsoenlijke manier te begraven. Ik realiseerde me dat er hulp van buitenaf nodig was om een begraafplaats mogelijk te maken. Om die reden heb ik in 2018 de *Drowned Migrant Cemetery* opgericht om een reguliere begraafplaats voor verdronken migranten te realiseren.” Met deze stichting heeft M'charek geld ingezameld om een stuk grond vlakbij de kust te kunnen kopen en om de identificatie van slachtoffers mogelijk te maken. “De plek beoogt niet alleen een fatsoenlijke begraafplaats te zijn waar de slachtoffers onderzocht en gedocumenteerd worden voor toekomstige identificatie, maar om ook een monument te zijn. Een politiek monument voor de menselijkheid. We hopen de begraafplaats in september dit jaar te openen, maar inmiddels zijn er al 83 mensen begraven en biedt zij ruimte voor enkele honderd graven.”

Niet serieus genomen

Van groot belang is dat zoveel mogelijk doden voordat zij worden begraven, worden onderzocht en geregistreerd, inclusief

DNA-bemonstering. Hoogleraar M'charek verricht al heel wat jaren onderzoek naar DNA en forensische technieken om misdrijven op te helderen. Zij realiseert zich daarvoor dat identificatie niet bij alle doden zal lukken. “Identificatie van de doden is erg belangrijk. Het identificeren van de gestorven vluchtelingen is echter vaak niet goed mogelijk. Wanneer een lichaam een tijd in het water heeft gelegen, is het gezicht vaak niet meer herkenbaar en zijn er geen bruikbare vingerafdrukken meer. Sommige drenkelingen dragen valse identificatiepapieren bij zich, wat het proces kan bemoeilijken. Ook DNA-onderzoek geeft geen direct antwoord. Dat kan pas helpen als familie actief op zoek gaat naar verwanten en zelf DNA afstaat. Het achterhalen van de identiteit van een overledene kan daarom heel veel tijd kosten.”

Niettemin ergert het M'charek dat de identificatie zo stroef verloopt. “Het identificatieproces van de doden maakt me meer activistisch”, zegt ze. “We beschikken tegenwoordig over heel goede forensische technieken, vooral ook in Nederland, maar we knijpen een oogje dicht voor deze slachtoffers. Nu pas begint er internationaal aandacht te komen voor het feit dat de doden ook familie hebben en worden er identiteitsbanken opgericht, terwijl er al veel had kunnen worden gedaan. Het maken van foto's, het herkennen van types kleding en labels met namen zijn identificatiemethodes die ingezet kunnen worden nog voordat er aan DNA-onderzoek wordt gedaan. Hieruit blijkt dat het probleem onvoldoende serieus wordt genomen.” Dat er weinig naar de verdronken vluchtelingen omgekeken wordt, komt volgens M'charek ook voort uit het feit dat deze mensen onwelkome gasten zijn. “In Eu- ➔

ropa hoor ik vaak de opmerking: ‘Het is zo onverantwoord om met je kinderen in een boot te stappen’, of zelfs ‘Eigen schuld, dikke bult’. Ik was blij verrast dat in Zarzis mensen veel meer begrip hadden. Ze zijn solidair met de levenden die er in groten getale wonen en vinden nu ook dat de doden een menswaardige rustplaats verdienen.”

Dat het zorgvuldig bergen van de aangespoelde lichamen voorheen weinig aandacht kreeg, kent vele redenen. Toen het probleem nog niet heel groot was, werden de drenkelingen begraven op de stadsbegraafplaatsen. Maar vanaf 2011, de val van Khaddafi in Libië en de oorlog in Syrië, spoelden er steeds meer lichamen aan en moest er een andere oplossing komen. De gemeente Zarzis had een stuk land beschikbaar gesteld dat voorheen als vuilnisbelt diende. Het niet fatsoenlijk begraven van deze mensen, en de menselijke resten die overblijven op de vuilnisbelt als ware die afval, betreurt M’charek ten zeerste. “Begraven is het belangrijkste kenmerk van het mens-zijn. Het creëren van een menswaardige begraafplaats is in die zin symbolisch, opdat we aan vluchtelingen niet hun menselijkheid ontnemen, maar ook niet aan onszelf.”

Dat de vluchtelingencrisis in landen als Tunesië hevig gevoeld wordt, verraste M’charek niet. Eerder bracht zij namelijk al een werkbezoek in Griekenland. Daar bezocht zij een vluchtelingenkamp in Thesaloniki. “Terwijl ik door dat kamp liep, zag ik allemaal spelende kinderen. De sfeer deed me denken aan een gewone camping. Toen struikelde ik opeens over een isolatiedeken, een beeld dat we goed kennen van de media. Dit schudde me wakker en ik realiseerde me: ik ben in een vluchtelingenkamp! Die realisatie deed me de ernst van de situatie inzien. Ik kon alleen maar denken: Amade, je moet wat doen!”

Een politiek feit

Jaarlijks wordt in de Bergkerk de zogeheten Amersfoortse Bergrede gehouden. Aan een meer of minder bekende Nederlander wordt gevraagd op de bijbelse Bergrede (Matteüs 5-7) of een gedeelte daaruit te reageren in een lezing. Vorig jaar kreeg M’charek de uitnodiging om de Amersfoortse Bergrede uit te spreken. Opge-

groeid met de islam maar tegenwoordig meer agnostisch, las zij Jezus’ Bergrede voor het eerst. In haar persoonlijke kijk op de Bergrede vertelde M’charek over haar project en de link tussen zout, afval en menselijke resten.

M’charek: “De plek waar de huidige provisorische begraafplaats zich bevindt bestaat uit vruchtbare grond waaruit zout wordt gewonnen. Vanuit deze plek wordt het zout om economische redenen op een vrij gemakkelijke en snelle manier naar Europa vervoerd. Op dezelfde plek bevindt zich een afvalplaats waar ook menselijke resten liggen. Deze mensen, die gevlucht zijn uit hun land omdat zij geen mogelijkheid zagen om daar te blijven, reizen niet zo gemakkelijk als het zout door naar Europa. De manier waarop Europeanen met deze mensen lijken om te gaan is net zoals zij met afval omgaan. Ik wil die lelijke kanten belichten van de vluchtelingencrisis zodat er meer aandacht komt voor dit probleem.”

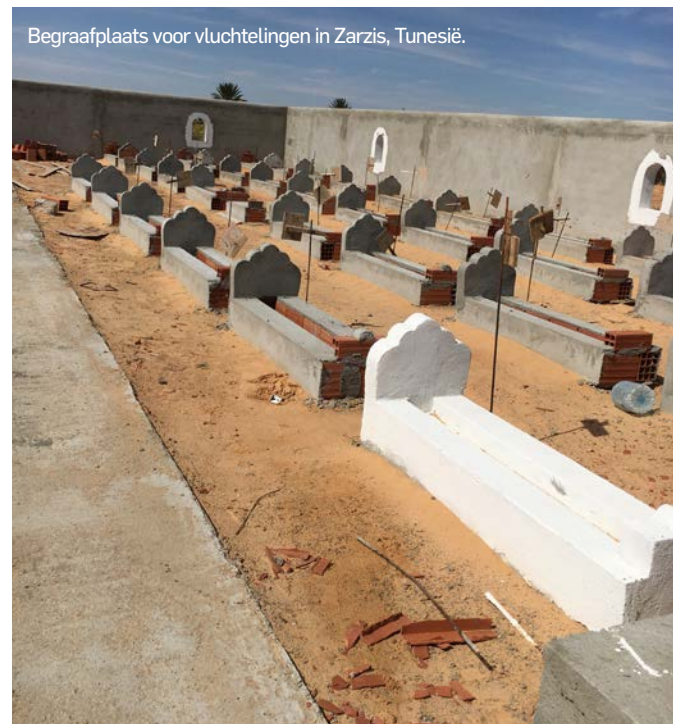
Het politieke karakter van het Drowned Migrant Cemetery komt vaker naar voren tijdens ons gesprek. “Ik denk dat dat deels de migrant in mij is die iets terug wil geven aan de eigen cultuur”, zegt M’charek. “Daarnaast is er een bepaalde drang in mij: hoe kun je de wereld net iets beter maken? Mijn project is daarom ook zeker politiek van aard. De situatie die ik onder de aandacht wil brengen is immers een politiek feit.”

Het is duidelijk dat het hier om meer dan alleen een begraafplaats gaat. De humanitaire aard van het project is onlosmakelijk verbonden met een politiek statement. “Naast dat ik een menswaardige begraafplaats wil helpen realiseren voor de verdronken vluchtelingen en bij wil dragen aan mogelijke identificatie, wil ik ruchtbaarheid geven aan het probleem. Ik wil met dit project een voorbeeld zijn voor anderen. Daarnaast wil ik de discussie verbreden: hoe kan het toch dat vluchtelingen hierheen blijven komen ondanks de risico’s die ze lopen? Ik kan me niet voorstellen dat al deze mensen hun vertrouwde cultuur zonder moeite willen inruilen voor een vreemd land. We moeten kijken naar wat de structurele problemen zijn. Dan kunnen we er daadwerkelijk ook iets aan veranderen.”

4 mei

Elk jaar herdenkt Nederland op 4 mei de doden die omgekomen zijn tijdens de Tweede Wereldoorlog. Het project Drowned Migrant Cemetery staat in het teken van de herdenking van mensen die zijn omgekomen door het ontvluchten van een onveilige situatie. Toch wil M’charek beide vormen van herdenken niet zomaar op één lijn stellen. “4 mei staat in het teken van het herdenken van de doden die zijn omgekomen tijdens de Tweede Wereldoorlog. Dit is een belangrijke gebeurtenis uit de geschiedenis die ons allen getekend heeft en behoort daarom niet vergeleken te worden met andere situaties. Omdat we vandaag met afstand naar de Tweede Wereld Oorlog kunnen kijken, kunnen we de oorzaken en gevolgen van die oorlog beter begrijpen. Die afstand hebben we niet bij de vluchtelingencrisis. Maar dat mag ons er niet van weerhouden om met de inzichten die we eerder hebben opgedaan, naar de oorzaken van migratie te kijken en naar de sociaal-economische omstandigheden waaronder mensen moeten leven. Ook de rol van Europese regelgeving bij het in stand houden van die omstandigheden moeten we onder ogen zien. De aangespoelde lijken op Zarzis zijn daar slechts een voorbeeld van. De oorlog leert ons ook om stil te staan bij wat we nu aan het doen zijn.” ●

Voor meer informatie over stichting Drowned Migrant Cemetery: www.stichting-dmc.nl.

Begraafplaats voor vluchtelingen in Zarzis, Tunesië.